

אוביטר

ביטאון הפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית

גיליון #4 // 07-2019

פרופ' מיכאל
קרייני בריאיון
נרחב, מהילדות
ועד הדיקנות
14 <

עו"ד חגי שמואלי
מבקש מהסטודנטים
- היו מעורבים
30 <

מרכז ברירה מעצים
את האזרח הקטן אל
מול המערכת
26 <

תכנית משפט וסייבר
חוקרת את תופעת
פשעי השנאה ברשת
20 <

הקליניקה לרב
תרבותיות ומגוון
נלחמת באפליה
8 <

"חמים" של שנאה

■ אהרן סימפסון גרוסמן

השימוש ברשתות החברתיות כחלק מפשעי שנאה הולך וגובר. תכנית משפט וסייבר של מרכז פדרמן לחקר הסייבר חוקרת את התופעה, נושא אחד מבין רבים הנחקר במרכז, הממלא תפקיד חשוב בעיצוב המדיניות בכל הנוגע לזירת הסייבר

להצלת הגזע האירופי, כפי שטענו כלפיי. אך רוב האנשים אינם מבינים את מהות פעולותיי... אינני רוצה בכבוד או בשררה, אלא רק בזכות לשמש השראה לאחרים, לדחוק בהם להצטרף למערכה ולהגן על גזעי בזמנים אלו... לאחיי, הפיצו מכתב זה, הכינו 'ממים' ברחבי האינטרנט... הילחמו!"

בחודש אוקטובר 2018 ביצע **רוברט באוורס** פיגוע רצחני בבית-כנסת

בג שבועי של פסח האחרון פרץ ג'ון ארנסט, נער בן 19 מסן דייגו, לבית כנסת חב"ד בעיר ופתח בירי. שלושה מתפללים נפצעו ואחת נהרגה, **לורי גילברט קיי**. הפיגוע היווה המשך לרצף של פשעי שנאה שלוו בתיעוד אינטרנטי. כך כתב הרוצח מספר שעות טרם הרצח:

"מדוע תעשה זאת? ודאי שרציחת מספר קלוש של יהודים לא תסייע

פרופ' יובל שני:
"האלגוריתמים שקובעים את סוג התוכן שבו ייפגש הגולש פועלים בצורה המציגה לו דעות הדומות לשלו, כך שנוצרים מן Echo Chambers שמאפשרים לאותם קיצוניים להרגיש ב'קבוצת תמיכה', שיוצרת אשליה שדעותיהם לגיטימיות בעיני הציבור הרחב"

בזהירות, אך המצב כיום, שבו שיח השנאה מצוי גם בפלטפורמות המרכזיות, דורש התייחסות. למשל ניתן לדרוש ממנהלי הרשתות החברתיות הגדולות לפתח אלגוריתמים בצורה שתגביל את הוויראליות של מסרים קיצוניים. הפיקוח על תכנים ברשתות חברתיות הוא נושא אחד מבין רבים הנחקר במסגרת פעילות מרכז פדרמן לחקר הסייבר. למעשה, המרכז ממלא תפקיד חשוב בעיצוב המדיניות הננקטת על-ידי רשויות השלטון בכל הנוגע לזירת הסייבר.

"המחקר המשפטי בתחום הסייבר מנסה לזקק תובנות בהתחשב בתהליכים שקרו וקורים, כדי לסייע לרשויות השלטון ליישם מדיניות המתמודדת בהצלחה עם מציאות המשתנה בכל רגע", אומר שני. "למרות הדומיננטיות של חברות פרטיות, אנחנו סבורים שלרשויות השלטון תפקיד בעיצוב מדיניות ובאכיפתו. לצד זה, בכל הנוגע לגיבוש המדיניות עצמה, למחקר האקדמי תרומה חשובה, שכן הוא מספק חשיבה יצירתית מחוץ לקופסה, שמבוססת על ידע מגוון ועל המשגה והפשטה של בעיות מעשיות. בשל כך הממשלה השקיעה משאבים בפיתוח המרכז, מתוך הכרה בחשיבותו לצורך ההתמודדות עם אתגרי המחר."

מלכודות דבש להאקרים

במרכז פדרמן לחקר הסייבר חברים כ-40 חוקרים וחוקרות ממגוון תחומי האקדמיה - הנפרסים בין מדעי החברה לבין מדעים מדויקים, בתוכם משפטנים וחוקרים מתחום מדעי המחשב - מתוך הכרה שבמחקר בתחום הסייבר יש צורך בהבנה בינתחומית. במסגרת פעילותו מפעיל המרכז תכניות לחוקרים צעירים, דוקטורנטים ופוסט-דוקטורנטים, את הקליניקה לזכויות דיגיטליות וזכויות אדם במרחב הסייבר, וכן מקיים כנסים ואירועים שבהם משתתפים מומחים ומומחות בעלי שם עולמי.

ד"ר תמר ברנבלום היא מנהלת המחקר של התוכנית למשפט וסייבר במרכז. ברנבלום היא וסייבר לחקר הקרימינולוגיה, והייתה מחלוצות המחקר הקרימינולוגי בתחומי פשיעת הסייבר בישראל. "כשהתחלתי את הדוקטורט שלי, המנחים שפניתי אליהם היו מאוד ספקניים לגבי הצורך לעסוק במחקר בתחום פשעי סייבר. לשמחתי, למרות הקשיים המתודולוגיים והמחסור בכתיבה בתחום, סיימתי את הדוקטורט, שעסק בפיקוח

חברתי ברשת האינטרנט".

ד"ר ברנבלום התחילה את תפקידה במרכז בצורה מעניינת למדי; במהלך טיול בניו זילנד שמעה על המשרה ובאותו יום, בעודה על אחת מפסגותיה היפיפיות של המדינה המבודדת, ערכה ראיון עבודה עם פרופ' שני. ברנבלום חובשת מספר כובעים במסגרת פעילותה במרכז. האחד הוא בתור חוקרת. כחלק מקבוצות מחקר שונות היא חוקרת מגוון סוגיות, החל ממעורבות של בני נוער באלימות ברשת, דרך ביוש ברשת (e-shaming) וכלה בהרתעה של האקרים. השני הוא בתור מנהלת המחקר, שבו היא אחראית על הפעילות המחקרית המגוונת המתבצעת במרכז. בכובעה השלישי, שברנבלום מכנה "האקטיביסטי", היא מקדמת את הנגשת הידע האקדמי המפותח במרכז לציבור הרחב ומתן מענה לצרכים העולים מהשטח.

היכולת שלהן לבצע מחקר אקדמי ולנתח את המידע מוגבלת, בעוד שחוקרי המרכז הם בעלי יכולת לניתוח מאגרי נתונים כאלו ולגיבוש תובנות אקדמיות ואף המלצות מעשיות. ללא שיתופי פעולה לא נוכל להגיע לתובנות משמעותיות בתחום. החוקרים במרכז מתאפיינים ביזמות וביכולת לתרגם ידע בין תחומים שונים ולקשר בין עולם המשפט והקרימינולוגיה לעולם הטכנולוגי. אי אפשר לחקור תופעות חברתיות המתרחשות במרחב הסייבר ללא השילובים האלו."

במסגרת המחקר העוסק בפשיעה אינטרנטית חוקרי המרכז מבקשים, בין היתר, לבדוק את הרלוונטיות של תאוריות מתחום הקרימינולוגיה בזירת הסייבר. כך למשל נבחנה תאוריית ההרתעה. לפי התיאוריה, אחת הדרכים למנוע עבריינות היא יצירת הרתעה מביצוע הפעולות העברייניות. "דוגמה קלאסית מחיי היומיום היא הצבת תמרור 'אזור אכיפה מוגבר'", אומרת ברנבלום. "אנחנו יודעים שהצבת תמרורים כאלו משפיעה על הנהגים, לפחות באופן זמני, והם נוהגים באזורים

בפיטסבורג, ואף הוא פרסם מניפסטו אינטרנטי בדבר כוונותיו. שרשרת המקרים האלו מעידה על תופעה מבהילה, שבה הרשתות החברתיות משמשות חלק בפשעי שנאה. מדובר בסימפטום בודד להתגברות תופעת פשעי השנאה, בפרט דרך האינטרנט.

מסרים חשוכים

פרופ' יובל שני, דיקן הפקולטה לשעבר, הוא מומחה למשפט בינלאומי פומבי וכיהן כיו"ר ועדת זכויות האדם של האו"ם. פרופ' שני משמש כראש התוכנית למשפט וסייבר של מרכז פדרמן לחקר הסייבר, והוא לא מופתע מהתגברות התופעה בעידן האינטרנטי.

"תמיד היה שיח שנאה. אלא שהתפתחותן של רשתות חברתיות כפלטפורמות להבעה עצמית הביאה לתופעה בשם Online Disinhibition Effect. בעצם, היושב מאחורי המקלדת נמצא באזור דמדומים בין פרטיות לציבוריות. יכולתו לשמור על סודיות זהותו מאפשרת לו להתבטא בצורה שלא היה מתבטא בה בעולם האמיתי. הפלטפורמות האלו

הקליניקה ייצגה את מפלגת עלה ירוק מול פייסבוק ושחררה את החסימה שהוצבה על הדובר שלה. צילום מסך מתוך ראיון אולפן ynet

רצף פשעי שנהא מלוויים בתיעוד אינטרנטי. חזית בית הכנסת בפיטסבורג שבו אירע הפיגוע

למשל, מתוך העיסוק המחקרי של **דר' ברנבלום** באלומות מינית ברשת והליווי שמציעה הקליניקה לפונים ולפונות שנפגעו מאלימות מינית במרחב זה, אנחנו מקדמים שיתוף פעולה עם עמותת תודעה ואתרי היכרויות הפועלים בארץ, כדי לנסות ולפתח כלים לצמצום גילויים של אלימות מינית באתרים אלו.

ד"ר ברנבלום מעריכה שבשנים הקרובות היקף העיסוק בממשק שבין סייבר למשפטים רק ילך ויגבר. "מדובר בממשק שהולך ומתרחב ורלוונטי ביותר ויותר תחומים. השוק זקוק לנשות מקצוע המבינות את התחום, כך שטבעי שעניין הסטודנטיות בפעילות המרכז גוברת אף היא. השאיפה היא לרתום את היתרון המרכזי של המרכז - השילוב הייחודי שבין 'הגבעה וההר', בין עולמות המדעים המדויקים בדגש על מדעי המחשב שבגבעת רם, לבין מדעי הרוח, החברה, הקרימינולוגיה והמשפטים שבהר הצופים, ולקדם את חקר מרחב הסייבר מתוך הכרה בכך שבעולם התעסוקה והמחקר של מחר, לא ניתן יהיה להסתדר ללא הבנה משולבת של העולמות השונים." ■

שכל התבטאות התומכת בצורה כלשהי בסמים קלים מצדיקה את חסימת המשתמש. הקליניקה ייצגה את מפלגת עלה ירוק מול פייסבוק ושחררנו את החסימה שהוצבה על הדובר שלהם. מקרה דומה אירע כששתמש שהביע ביקורת על השר ישראל כ"ץ בעמוד הפייסבוק שלו נחסם. גם כאן פעלנו כדי לשנות את התיג של ביקורת פוליטית על ידי גולש - משיח פסול המוביל לחסימת המשתמש, לשיח לגיטימי שלא אמור לגרום חסימה.

אלימות מינית ברשת

תרומה ייחודית של המרכז היא מה שמכונה "מחקר פעולה". "זהו מחקר שבמסגרתו נעשה איסוף נתונים תוך כדי פעילות ממסית שימושיים ביותר עבור מחקר בתחום הסייבר, שבו לעיתים קרובות אין נתונים. במהלך המחקר אוספים את הנתונים ומנתחים אותם בזמן-אמת. אנחנו שואפים לקדם שיתופי פעולה עם גופים שיאפשרו לנו לחקור תופעות שונות ולפתח פתרונות מועילים בזמן אמת, כדי שנוכל לתרום לעיצוב הפרקטיקה בתחום.

אנחנו מפעילים שלל אירועים וכנסים הפתוחים לציבור הרחב ומשתפים פעולה עם קובעי מדיניות בהקשרים שונים.

כלי נוסף באמצעותו מנגיש המרכז ידע בתחום הוא הפודקאסט "Lex Cybernetica". "בכל פרק אנחנו בוחרים נושא שהמרכז עוסק בו ומציגים את הסוגיה ואת הממצאים המחקריים של המרכז בתחום", אומרת ברנבלום. "ובכל פרק אנו משתדלים להתייחס לנושאים לא רק מהזווית האקדמית, אלא גם להציג נקודות מבט של פרקטיקאים וגורמים מתחום הממשל הציבורי. צריך לומר שהפודקאסטים משודרים בשפה האנגלית, אך יתרום בכך שבפרק זמן של כחצי שעה המאזינים יכולים לרכוש ידע מקיף וחדשני בנוגע לנושא."

דוגמה בולטת לפעילות המשלבת בין המטרות השונות של המרכז היא הקליניקה לזכויות דיגיטליות ולזכויות אדם במרחב הדיגיטלי, שהחלה בפעילות בשנה"ל הנוכחית בהנחיית **עו"ד דנה יפה** ובשיתוף עם המרכז הקליני החינוכי בפקולטה. ד"ר ברנבלום ופרופ' שני מלוויים את פועלה ושניהם מדגישים את תפקידה הקרדינלי בפעילות המרכז.

"הקליניקה מעודדת מחשבה יצירתית ובוחנת בצורה מעמיקה את הצדדים השונים של הסוגיות המובאות אליה", אומר שני. "כך למשל, עיסוק בפשעי השנאה ברשת מחייב דיון בצד השני של המטבע, הזכות לחופש הביטוי. כפועל יוצא מכך, שאלנו את עצמנו למשל מה הן זכויות ההליכות של משתמש שנחסם ברשת חברתית כלשהי? האם יש מגבלות על שימוש של משרדי ממשלה בעמודי פייסבוק פרטיים של אזרחים? מדובר בשאלות לא פשוטות שמורכבותן הצדיקה התייחסות מצד הקליניקה. "כך למשל, עמדתה של פייסבוק בנוגע לסוגיית הגליזציה הייתה

המרכז ושבהם מעורבים נחקרים אנושיים עוברים בדיקות מחמירות של ועדת האתיקה האוניברסיטאית, לאור הרגישות הרבה שבהם. כל פרט קטן עובר הליך אישור קפדני."

עלה ירוק מול פייסבוק

שני המחקרים האלו מדאיגים אותי במספר היבטים. הראשון הוא חוסר המודעות של הציבור הישראלי להתנהגות בטוחה ברשת. השני מורכב יותר, והוא החשש מהשימוש במידע לתיוג ויצירת פרופילים מטעים של גולשים מסוימים העלולים להביא לנקיטת הליכים פליליים נגדם על לא עוול בכפם.

"אני מסכימה. אחד האתגרים החשובים הוא להגביר את רמת הידע ואת המודעות של גולשים ישראלים וקובעי מדיניות לזכויות האדם במרחב הדיגיטלי ולדרכי התגוננות אפשריות מפני אלימות ופשיעה. הנגשת הידע בנושאים כמו זכויות דיגיטליות, אבטחת סייבר והתגוננות מפני פשיעת סייבר הם מטרה חשובה במרכז.

חשוב במיוחד כשמדובר בהאקרים אנושיים, ולא בוטים."

המחקר הזה מדגים את האפשרות לחקר התנהגות עבריינית ברשת. האם אפשר לחקור את התנהגות הקורבנות ברשת?

"בהחלט. במסגרת המרכז ערכנו ניסוי. ביקשנו מסטודנטים וסטודנטיות להתקין אפליקציה מסוימת, תחת אמתלה שמטרת האפליקציה היא בדיקת הרמה הקוגניטיבית של הנחקרים. במהלך הניסוי, במעבר בין המבחנים השונים, התבקשו המשתתפים והמשתתפות לתת הרשאות למידע רב המצוי במכשירם, כולל פרטים אישיים ביותר כמו היסטוריית גלישה ואנשי הקשר שלהם. רוב המשתתפים לא היססו והעניקו לאפליקציה גישה מלאה לנתונים האישיים שלהם. ניסוי חוזר שנערך בקרב האוכלוסייה הכללית הניב תוצאות דומות."

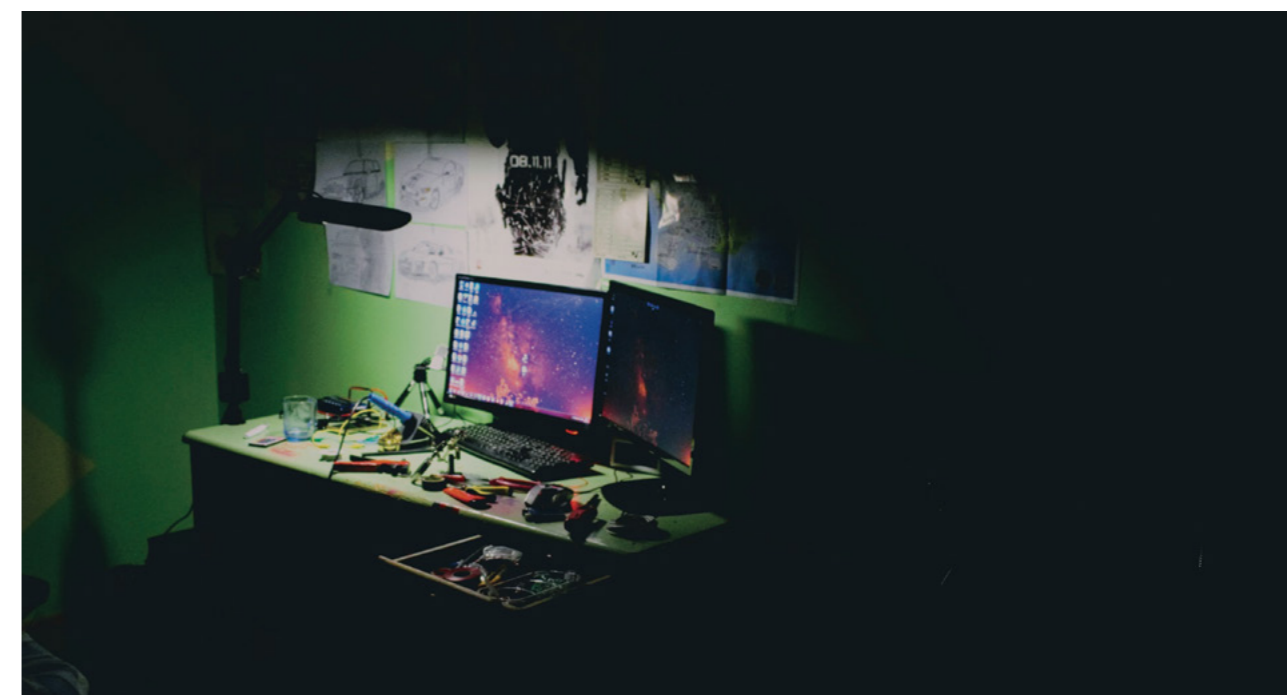
ד"ר ברנבלום מתייחסת לסוגיית הדיוק והזהירות במחקרים בכובד ראש. "ברור שכל המחקרים האמפיריים היוצאים לפועל מטעם

"בניסוי שערךנו התבקשו המשתתפים להתקין אפליקציה, ובהמשך לתת הרשאות למידע רב המצוי במכשירם, כולל פרטים אישיים ביותר כמו היסטוריית גלישה ואנשי הקשר שלהם. רובם לא היססו והעניקו לאפליקציה גישה מלאה לנתונים האישיים שלהם"

אלו בהתאם לחוק. המקבילה במרחב הסייבר היא 'באנרים'. במחקר עולה שקיומם של באנרים המזהירים מפני ההשלכות של פעילות עבריינית משפיע על ההתנהגות האקרים."

כיצד נבחנה התאוריה במסגרת המחקר עצמו?

"צוות המחקר הטמין 'Honeypots', כלומר מלכודות דבש. כשהאקר פרץ למלכודת האלו העלנו באנר שהדגיש את ההשלכות הפליליות של מעשיו. היה ניכר שלבאנרים יש השפעה על התנהגות ההאקרים. הממצא הזה

מדיומים אופטימליים להפצת מסרים חשובים